

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Evsebivs || De Euangelica pr[a]eparatione

Eusebius <Caesariensis>

[Augsburg], 1522

VD16 E 4299

[Liber Primvs.]

urn:nbn:de:hbz:466:1-34477

LIBER PRIMVS.

De Euangelij diffinitione, & intentione sua.

CAPVT I.

Cum Quid sit christianismus nescientibus aperire
 statuerim, hunc librum quo Euangelicæ doctrine
 ueritatem approbamus, ut orationibus tuis adiu/
 tus, ad optatum finem perueniam, tuo nomini Epi/
 scoporum ornamentum Theodore dedicaui. Ac
 in primis quid nobis hoc Euangelij nomine signifi/
 cetur, & quanam huius uerbi potestas sit, declarandum esse arbi/
 tror. Euangelium igitur dicimus quod eternorum atq; incorrupti/
 bilium bonorū, quæ certe suprema & maxima sunt, & ex antiquissi/
 mis prædicta temporibus, nuper uero splendore sui orbem illustran/
 tia, cunctis hominibus annunciat, quod non cæcas caducasq; huius
 sæculi diuitias, nec breuem hanc calamitosamq; uitam, nec instabi/
 lia corporis commoda, sed animarum quæ intellectualis substantiæ
 sunt, a quibus etiam corporum bona, quasi umbra consequentia de/
 pēdet, summam propriamq; nobis affert felicitatem, cuius quasi ca/
 put religio est, non illa gentilisq; falsa & ficta errorisq; plena nomē
 ementita est. sed hæc nostra, quæ ipsarum rerum uitate appellatio/
 nem adinuenit, quam animi ad unum solum & uerum deum firmā
 stabilemque conuersionem, & uitam quæ mandatis eius peragat esse
 asserimus. Qua quidem ex uita amicitia etiam inter deum & homi/
 nes constituitur, amicitiam uero beatitudo illa ultima & felicissima
 finis consequitur, qui a superioribus dependet, inde gubernatur, ac
 rursus eo peruenturus est. Quid igitur hac inter deum & homines
 amicitia melius nobis, atq; beatius excogitari potest? Nonne uitæ,
 lucis, ueritatis, bonorumq; omnium ipse fons atq; largitor est? An
 non ipse ut cuncta & sint & iuuant, causam in seipso complectitur?
 Qua ergo re indigebit, qui eius amicitiam adeptus est? qui rerum
 omnium creatorem charitate sibi coniunxit? qui patrem atq; tuto/
 rem illum sibi ascripsit? Non possumus profecto dicere, quin omnia
 quæ ad animam, quæq; ad corpus, quæq; ad externa pertineant opti/
 me beatissimeq; is possideat, qui charitate proximus deo factus, be/
 tissimam eius amicitiam exacta exquisitaq; religione cōsecutus est.
 Hanc ergo salutarem hominum ad deum cōuersionem atq; amici/
 a 3 tiam

DE PRAEPARATIONE EVANGELICA.

tiam ab omnipotenti deo missus deus uerbum quasi lucis infinitae splendor punctis annunciant. Non hinc aut aliunde, sed undique cunctis ex gentibus ad deum uerum, graecos simul & barbaros, omnem sexum, omnem aetatem, diuites & pauperes, sapientes, & contra, liberos ac seruos, magna uoce conuocat, hortaturque omni studio ac cura hoc donum suscipiamus. Nam sicuti eiusdem naturae atque substantiae nos omnes creauit. Sic rursus cognitionem & charitatem suam aequaliter omnibus proposuit, qui gratiam eius ex toto animo complectuntur, & colunt. Hanc dei erga nos charitatem quae Christus ipse dei patris uerbum est, ipse quoque Deus non respiciens ad peccata hominum, sed se ipsum eis reconcilians uniuerso, sicut diuina exclamat scriptura orbi annunciat. Venit namque ait, & annunciauit pacem illis, qui longe sunt, & pacem illis qui prope sunt, quae olim Haebrei diuinitus docti praedicabant. Quidam enim eorum clamant. Recordabuntur & reuertentur ad dominum omnes fines terrae, & adorabunt coram eo omnes patriae gentium, quia domini est regnum terrae, & ipse dominabitur gentium. Et rursus. Dicite in gentibus, quia dominus regnauit, etenim firmauit orbem terrae, qui non commouebitur. Alius conspicuus erit dominus in ipsis, & conteret penitus deos omnes gentium terrae, adorabuntque ipsum singuli, ex loco suo. Haec expressis temporibus dicta diuinis oraculis, nunc ad nos saluatoris nostri Iesu Christi praedicatione peruenerunt, sic praedictam olim & expectatam a sanctis uiris omnium gentium uocationem/ ueritatisque cognitionem uerbum dei, quod nuper de celo descendit, operaque fecit multo ante praedicta nobis annunciat.

De his quae solent obijci Gentibus, & Iudaeis. CAP. II.

Sed sentio me impetu quodam animi, & desiderio nimium prouectum. Antea enim quam nostra confirmemus, quae solent obijci refutanda esse uidentur. Nam cum multi non ratione Christianam religionem, sed inconsiderata fide, unde fideles appellantur, susceptam esse putent, iure nos, qui ueritatem euangelicam, argumentis, signis, atque uestigijs approbare his libris aggressi sumus, ad praeparationem suscepti negotij respondendum ad illa prius esse putamus, quae uel a Graecis/ uel a Iudeis, ac maxime a curiosis nobis solent opponi. Non enim aliter arbitror ordine certo, ac serie

*Recordabuntur
adorabunt coram eo
omnes patriae gentium
quia domini est regnum
terrae, & ipse dominabitur
gentium.*

ac serie orationem nostram progredi posse, quā si prius, ea quæ ad euāgelicam ueritatem iter præparare, & his qui a generibus ad nos conuertuntur, aptiora esse uideantur, exponamus, deinde præparatissimam & perfectionibus idonea, quæ ad ueram Saluatoris ac domini Iesu Christi cognitionem adducunt, diligentius explanemus. Huius ergo negotij ab illis initium sit, quæ tam a gentibus, quam a circumcisis, qui exquisitius rem nostram quærerent, dici possent. Quereret enim quispiam profecto, quod nam genus hominum simus, qui hæc scribere aggrediamur, utrum Græci an Barbari, uel si quid inter hæc inuenitur neutri, & quos ipsos nos esse profiteremur, non dico nomine, nam id quidem una uoce clarum fieri potest, sed uiuendi modo ac secta. Nec enim inuenient, gentiliū comprobatis religionem, nec Iudæorum uos moribus uiuere uidemus, quid igitur hoc monstrum est? Aut quænam hæc est noua uiuendi ratio? Præterea, quomodo impij non erunt ac deorum omnium inimici, qui patrios mores, patria iura, patrias cærimonias, quibus gentes omnes ac ciuitates continentur/contempserunt, atque adiecerunt? **b** qui saluatores ac benefactores deos spreuerunt? Et quos deos? eos uidelicet, qui ab initio sæculorū apud uniuersos homines, tam Græcos quam Barbaros, per regiones, ciuitates, agros, hostijs diebus festis, ludis, ac cærimonijs, ab omnibus regibus, tyrannis, populis, philosophis, legumlatoribus, honorantur atque coluntur, ac eorum loco impia quædam ac scelerata admirantur & colunt. Qua igitur uenia digni, aut potius quem cruciatum, quodque supplicium non merentur, qui patriam neglexerunt? & aliena signimenta spurcis fœdisque Iudæorum fabulis nixa elegerunt, aut quomodo non extrema prauitate sunt, qui tam facile propria reliquerunt? ac situam & **a** omnirationis inopem fidem, uniuersis gentibus inimicam, ac impiam elegerunt? Nec ipsam Iudæorum deum secundum eorum cærimonias, nec gentium religionem colentes, inauditum ac inuium iter sibiipsis turpiter confecerunt? Sed hæc quidem ex gentibus aliquis, nec sua, nec nostra recte intelligēs, de nobis dicere poterit. Hebræi uero ipsi quoque, de nobis forsitan conquerent. quoniam cum alienigenæ simus, sic scriptura sua nihil ad nos pertinet, impudenter abutimur, ut nos in suā nobilitatē intrudere, ac ipsos a

patrijs ac proprijs ritibus extrudere conemur. Nam si christum diuini oraculis uenturum ante multa saecula scriptum est, si Iudaeorum prophetae aduentum ipsius praedixerunt, qui & saluatorem & regem Iudaeorum non gentium ipsum futurum praedicarunt, si tandem aliqua quaedam meliora diuini oraculi scriptura praenunciat, ea quoque Iudaeis non gentibus scripta fuisse. Itaque non recte nos facere qui haec obaudiamus, & quod turpius est, quae Iudaeis propter errores suos incommoda uentura scribuntur, ea iam ipsis accidisse asseramus. Re-promissiones autem bonorum in nos ipsos transferamus, quodque mente capti hominis est praedictam felicitatem conseruantibus legem nobis ipsis attribuimus, & datas ab ipsa lege ceremonias improbamus.

Refutatio eorum quae obiecebantur. CAP. III.

His caeterisque huiusmodi cum aduersus nos utantur, age iam deum omnium per Saluatorem nostrum uerbum ipsius quasi per pontificem inuocantes, primum in nos argumentum suum refutando, calumniatores ipsos esse ostendamus, qui nihil nos comprobare posse, sed expertes rationis fide persuasos asserant, idque tam ex his probationibus, quibus utimur, cum ad religionem nostram gentiles concurrunt, redarguemus, quam ex his, quas uel scribendo/uel uiua uoce proferendo, & aut priuatim aut publice disputando aduersarijs opponimus, ac multo magis per hos quoque libros, qui hoc totum euangelicae ueritatis negocium continent. gratiam enim dei ac coelestia beneficia per dominum nostrum Iesum Christum filium dei Saluatorem nostrum nobis esse collata pluribus ac perspicuis argumentis hic tractatus probaturum se pollicetur. Nam cum patrum nostrorum memoria nonnulli aduersus gentiles opposcentes ac eis respondentes, alij diuinas scripturas exponentes, alij ueritatis dogmata subtilius comprobantes, multa reliquerunt, iure nobis hic motus, cui libenter insudamus adinuentus est, quamuis primus omnium sacer ille Apostolus Paulus probabilitatem omnem cauillatoriam longe abiciens/ac certas asserens probationes, ait. Sermo ac praedicatio nostra, non est in persuasibilibus humanae sapientiae uerbis, sed in ostensione spiritus & uirtutis. Et rursum, Sapientiam loquimur inter perfectos, sapientiam autem non huius saeculi neque principum, qui destruuntur, sed loquimur sapientiam

LIBER PRIMVS.

sapientia in mysterio absconditam, Preterea sufficientia nostra (inquit) ex deo, qui nos & idoneos fecit ministros noui testamēti. Nō iniuria ergo omnibus nobis præceptū est, promptos esse ad respondendum cuius rationem a nobis de spe nostra querenti. Certum est igitur, Saluatorem nostrum prædixisse doctrinam suā, in testimonium omnium gentium, per uniuersum terrarum orbem prædicatum iri, & ecclesiam que postea uirtute sua constituta est, inuictam atq; inexpugnabilem fore, nec unquam futurum, ut a morte superaretur, sed firmam fore semper atq; immobilem tanquam in lapide stabilitam atq; fundatam, cuius diuinationis effectus, omnem impudentissimam linguam uana cōtradicientem profecto arcere potest. Quis enim non fatebitur cum sic aperte rerum euētus diuinationi congruat, dei uirtutem non naturam humanam illam fuisse, que & futura hæc præuiderat, & re ipsa perfecit, quæ uerbis prædixerat? Iam enim sui euangelij fama totum ab ortu ad occasum orbem impleuit, omnesq; gentes adiit, crescitq; indies prædicatio sua. Ecclesia etiam hoc nomine ab ipso donata, radices agit, ac usq; ad astra sanctorum uirorum orationibus glorificata, luce ac fulgore orthodoxæ fidei splendet, neq; hostibus terga dat, neq; ipsis ianuis mortis cedit, propter pauca uerba quæ ille protulit. Super lapidem edificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus ipsam. Sunt autē alia quoq; multa a Saluatore nostro prædicta, quæ in suo a nobis collecta loco, & rerum euentibus accommodata, ueram de ipso nostram ostendunt opinionem ac fidem. Sed ad hæc omnia nō sunt contemnenda ad catholicam ueritatem comprobendam, Hæbraicæ scripturæ testimonia, quibus ante mille annos iudæorū propheta, indoctorum hominum piscationem uniuersæ uitæ hominū affuturam prædicātes, appellationem christi nomine ipso expresse runt, & aduentum eius in carne, modum etiam ipsum, quo doctrina eius ad omnes gentes perueniret prædixerunt, nec facterunt futuram iudæorum infidelitatē, & quicquid aduersus ipsum facturi, & quas pœnas paulo post essent daturi, quod uis eorum extrema obsidione caderet, regnumq; suum omnino cessaret, ac ipsi ad omnes gentes dispersi suis inimicis ac hostibus perpetuo seruirent. Quæ omnia sicuti scripta sunt post aduentum Saluatoris nostri euenisse

av cōspi/

10 DE PRAEPARATIONE EVANGELICA.

Præterea quis prophetas audiens, post Christi aduentum iudæorū abiectionem, gentium uocationē, aperte dicentes futuram non admirabitur cum uideat res ipsas per doctrinam Saluatoris nostri oraculis ipsorum ad unguem quadrare. Per Saluatorem enim nostrū factum est, ut ex omni genere hominū pene innumerabiles spre-
tis idolis, unius ac ueri dei cognitionem religionemq; susceperint, quod ita futurum dei oracula & per alios prophetas cecinerunt, & per Hieremiam maxime ubi dicitur, Domine deus meus, ad te gē-
tes uenient ab extremis terræ, ac dicēt, q̄ falsa nostri patres idola pos-
federunt, & non erat in ipsis utilitas. Si faciet homo, si ipsi deos, nec
erunt isti dei. Hæc igitur uniuersa fidei nostræ ueritatem astruunt,
nec humana uirtute, sed a deo prædicta, & prophetarū oraculis scri-
pta ostendunt, & ad hæc a multis uarijsq; gentium principibus li-
beros quandoq; futuros homines uaticinant. Itaq; cum omnes gen-
tes antiquitus multi reges ac tyranni urbes fere singulas tenerēt, ac
alijs populis, alijs paucis regerentur, qua ex re bella ubiq; fremebant,
captiuitates, depopulationesq; urbium ac gentium indies fiebant,
plenaque omnia erant seruitute, unde cogebantur urbani simul &
agrestes, ab inuente statim ætate rei militari operam dare, ac semp
& ubiq; per urbem atq; agros armati prodire, continuo christi præ-
sentia de quo scriptū est in diuinis oraculis. Orietur in diebus eius
iustitia & multitudo pacis, & constabunt gladios suos in uomeres,
& lanceas suas in falces, nec eleuabit gens in gentem gladiū, nec ex-
ercebuntur ultra in prælium. Rerum euentus uerba prophetarum
fecutus est. Ac omnis principatum multitudo cessauit, ab Augu-
sto in ipso tempore incarnationis domini nostri Romanorum im-
perio in monarchiam redacto. Ex illo autem tempore usq; ad me-
moriam nostram, nō inuenies ita populos populis oppositos fuisse,
nec gentem ullam in aliam insurrexisse, nec humanam uitam o-
mnium confusiorse uexatam, ut passim prius fieri solebat. Atqui
quom magna non est dignum admiratione si quis ita secum attente
cogitet, cur nam præcis temporibus quādo daemones omnium gen-
tium dominabantur, ac summopere ab omnibus colebantur, tanto
alteri ad alteros furore ab ipsis dijs suis concitati ferebantur, ut nunc
Græcos, nunc ægyptios, nunc Syrios, nunc Romanos inter se bel-
lare

lare ac seipfos destruere, regiones suas incurfibus, ciuitates obfidio/
nibus delolare uideres, ficut hiftorijs fuis perfpicitur. Simul x̄o atq;
piffima & pacificetiffima Saluatoris noftri doctrina apparuit, mul/
torum cultus deorum habebatur, bella ceffabant, uniuerfum homi/
num genus a magnis malis atque periculis requiefcebat. Quod ma/
ximum ego diuinæ ac ineffabilis fuæ uirtutis fignum dicere nō du/
bitauerim. At uero ex fua prædicatiōe q̄tum homines profecerint,
quantamque utilitatem etiā huius uitæ confeçuti, ipfis oculis cer/
nes fi attenderis, nunquam alias in memoria hominum ab aliquo Il/
luftri uiro aut populo factum, nifi nunc fuis dumtaxat uerbis, atq;
doctrina per uniuerfum orbem diffufa, ut omnium iura gentium
recte, atque humanitus fe habeāt, illa ipfa inq̄ iura, quæ ante aduen/
tum fuum tetra, foeda, immania erant. Non enim iam Perfæ q̄ eum
fecuti funt, matres fuas nephandis nuptijs cognofcunt, nō humanis
uefcuntur carnibus, Scythæ quoniam ad eos ufq; prædicatio chri/
fii peruenit, nec chariffimos falfa religioe impulfi liberos iugulant.
Hæc certe ac talia pene infinita hominum quondam uitam uexa/
bant. Maffagetæ ac Derbices propinquos atq; affines fuos, qui fe/
nectute conficiebantur miferimos putaffe traduntur, ac ideo im/
molatis carnes eorum, quos plurimi fecerant, epulabātur. Tibare/
ni uiros feniores fuos precipitare. Hyrcani rapaci generi auium. Caf/
prij canibus projcere foliti, quæ quidem cuncta religiofiffime prius
faciebant, nunc uero fola Euangelica uirtute undiq; truculentiffi/
ma hæc peffis explofa eft. Quod uero minime dij putantur aut in/
ania & furda fimulachra malefici dæmones in ipfis habitantes, aut
partes mundi, quæ confpiciuntur, aut mortuorum hominum um/
bræ, aut quæcunq; animalium nocentiffima, fed pro his omnibus
una Saluatoris fola doctrina cuncti fimul Græci ac Barbari, qui nō
ficto animo uerbum Chrifti audiuerant ad tantum philofophiæ
perueniffe, ut folum ueram deum/regem ac dominum cœli, & ter/
re/folis/stellarum, totiusq; mundi creatorem colant atque fequant,
quotq; cunctis uiribus conantur fic uiuere, ut uel oculos coerceāt, ne
quid cupiditate tracti turpiter uideāt, fed ab ipfa mente oēm animi
morbū depellant. Hæc omnia q̄nam modo audebit negare quæfpia
non effe felicis uite. Aut uero quot non recte parere d̄mino laudāt,
tantum

tantum a periurio absunt, quoniam ab ipso non esse iurandum au-
 dierunt, sed omni iure iurando abiecto sufficere hominibus. Ita & non
 quodcumque nec in quotidiano sermone inania uelis proferre, sed ita dili-
 genter in omnibus te ipsum custodire, ut nec falsum nec iniuriosum,
 nec turpe in labijs uerbum habeas, quoniam ille dixit, De omni oci-
 oso uerbo rationem dabitis in die iudicij, quae philosophorum uitam
 non excedit. Ad haec etiam quot simul cuncti & innumerabiles ui-
 ri & mulieres, seniores ac pueri, serui & liberi, nobiles atque ignobi-
 les, docti simul atque indocti, in omni ab ortu solis ad occasum loco
 ubi homines habitant, quotidie ferme ad percipiendam disciplinam
 Christi, qua non solum a turpi facinore, uerum etiam a cogitationi-
 bus inhonestis abstinere, quaeque uentrem, ac ea quae sub uentre sunt
 domare docentur confluant, quot uniuersi in diuina piaque discipli-
 na exercentur excelso animo contumelias ferre, nullam ui uindictam
 appetere, iram & appetitum omnem temerarium superare ac uince-
 re, indigentibus de re sua offerre, omnem hominem iure naturae fra-
 tris ac proximi loco diligere. Haec omnia si quis simul collecta consy-
 deret, nonne fatebitur maxima, & sola uere bona cunctis esse homi-
 nibus praedicatione Christi oblata, nec ab alio quam ab ipso potuisse un-
 quam homines huius uitae felicitatem recipere. Illud uero quale ti-
 bi uidetur, quot uniuersum genus hominum non eorum solum, qui
 aliqua humanitate praediti sunt, uerum etiam crudelissimorum &
 in extremis oris terrae habitantium ab immanitate recessit, ac ad opi-
 niones uerae philosophiae inductum est. Quis enim iam immorta-
 lem esse animam non credit. Quis non speret esse apud deum, cum
 naturae concesserimus uirtuti deposita praemia, quibus inducti no-
 stri hanc uitam omnino ita contempserunt, ut priscos & illustres phi-
 losophos mulierculas putes, si ad hos conferas, ludumque puerorum
 non iniuria existimes omnia, quae de contemnenda morte, aut uer-
 bis, aut exemplo prisca philosophi docuerunt, foeminae apud nos at-
 que infantes, uiri que Barbari & indocti, philosophi dicerent, Saluato-
 ris nostri uirtute adiuuante immortalitatis nostrae opinionem re lon-
 ge magis quam uerbis uerum esse comprobarunt, quam magnum etiam illud
 quo omnes gentes non aliunde, quam a doctrina nostri saluatoris prou-
 dentiam dei esse, quae cuncta perspiciat atque gubernet didicerunt.

Nec

Nec est iam aliquis qui nō accēperit sic doctrinam de iustitia & iudicio dei, ut non fateatur caute idcirco uiuendum, ac longe a uitijs esse fugiendum. Sed caput beneficiorum omnium, quæ a Saluatoris prædicatione Christi adepti sumus, facile cognosces, si calamitosam præscæ idolatriæ fraudem, quæ omnes quondam homines demum artibus præmebantur, diligenter animo uolueris. Veræ quoniam ita natura fieri compertū est, ut hominum generis rationis non expers, nullam unquā rem aggrediatur, nisi suasionē inductum credat sibi profuturam, nō temere ad nostra confugientes, ac maxime rudiores, quando ad ueram religionem introducimus, fidei remedium adhibemus, hortantes suadentesq; ut de prouidentia dei, de immortalitate animi, de bona uiuendi norma, quæ a spe atq; fide solum dependet, recte sentiant. Nam & medico a quibus cauendum, & quibus utendum consulenti nisi quis credat, parum sibi peritia ipsius conferre poterit: nec plus doctor discipulis, qui non credunt utilitatem quandam a doctrina se consecuturos, nec philosophiæ sectam, ullam quispiam unquam suscipiet nisi antea crediderit cōmodo sibi futuram. ita diuersa suasionē ac fide ducti, alius Epicureorū attrahit uoluptate, alius cynicæ uitæ duriciem admiratur, alius Platonem præponit, nonnulli Aristotelem, nonnulli Stoicos diligenter sequuntur. Sic artes quoq; alij alias quamuis omnes mediæ sint, meliores honestioresq; sibi utilitate persuasi crediderunt. Itaq; uidebitis rei militaris ab alijs, ab alijs mercaturæ, aut ædificandi studiū esse propositum. Agriculturam alius exercet, ac semen fulcis agrorum commissum & mortuum reuiuiscere posse non desperat. Cur igitur admirantur, cum sic uniuersa uita hominum duob; his, fide & spe gubernetur, si nostra etiam quæ sola animis conducunt multis, fide tantummodo traduntur, qui ratione altiora consequi non possunt. Nonnullis ad fidem ratio quoq; ac doctrinā liberior communiter. Nunc quoniam breuiter hæc quasi fundamenta iacta sunt, ad primam accusationem respondendum, & qui fuimus quicq; sumus dicendum. Nunquam igitur negaturos sciant qui hæc requirant, Græcos nos esse patrios, primosq; Græciæ demonum cultus tenuisse, quos nunc respuimus atque abominamur, iudaicis attendentes scripturis, a quibus quamuis plurima nostræ religioni consentanea colliga-

colligamus: fatemur tamen caerimonias Iudaeorum uiuendiq; mo-
rem non imitari. Sed non uidebuntur haec aliter nobis recte cofecta,
quali tam ipsa quae a maioribus nostris accepimus, quam Iudaeorum
priscas uirtutes in medium, ut omnibus pateant, protrahamus: sic enim
simul & Euangelicae doctrinae uirtus extabit, si ante oculos omnium
ponemus, a quibus per ipsam erroribus sumus liberati, & ad haec qua
ratione Iudaeorum scripturas admirantes, praesentem eorum uitam
recusamus. Postremo quae ratio euangelij sit, quis proprie atque sin-
cere Christianismus dicatur, quod nec Gentilium nec Iudeorum,
sed noua quaedam ac uera religio ab ipso Saluatoris nomine appel-
lata. Age iam primum omnium priscas ac primas ipsorum Theolo-
gias per singulas usque impraesentiarum uerbis diuulgatas, ac pro-
bas sapientum philosophorum de dijs, de constitutione mundi opi-
niones perspiciamus: hinc enim cognoscemus recte ne ipsa spreui-
mus an non. Scribam autem non mea, sed eorum ipsorum, qui apud
eos studiosissimi rerum humanarum diuinarumq; fuerunt uerba,
ut nemo a nobis commenta ficta atq; narrari fabulam suspicari possit.

De origine mundi secundum Gentiles.

CAPVT IIII.

Diodorus igit Siculus uir apud Graecos clarissimus, qui pro-
pe qui uniuersam historiam ad unum commodissime cor-
pus collegit, statim incipiens, haec de origine hominum
conscripsit. De prima uero hominum origine, ut a natu-
ralibus & historicis colligitur, binae fuerunt opiniones. Nam alij
cum mundum ingenerabilem atque incorruptibilem putauissent,
genus quoque hominum sempiternum esse asseruerunt, ita nunquam
initium ipsorum fuisse arbitrati sunt. Alij congenerabilem atque cor-
ruptibilem putarint, homines quoque apposite certis temporibus in-
cepisse affirmarunt. Vnam enim ante initium omnium caeli & ter-
rae cunctis simul confusis formam fuisse, postea disseparatis diuisisque
molibus uniuersi ordinem mundi conspectum, aerisque motum ha-
buisse continuum cuius partem quidem igneam ad superiores ascen-
disse partes, sursum sua propter leuitatem natura semper tendente,
qua ex causa Solem ac stellarum multitudinem uolutione totius cir-
cumferri. Partem autem turbidam atque terrestrem una cum humi-
dis

dis ad infima propter grauitatem loca descendisse, quam partē con-
tinue longo tempore in se ipsa conuolutam maria ex humiditate, ex
durioribus terram lutosam ac teneram concreasse, quam primum
postea quam solaris calor exarsit uauit constipatam fuisse, deinde su-
perficie calefacta, pluribus in locis corruptionem humidi esse secu-
tam, ex qua (ut etiam nunc in pluribus fieri solet) cum subito ad
transactum frigus calor exarsit, animalia concreta fuisse, quæ noctu
a circumfusa caligine alebant, & in die a colore solidiora reddeban-
tur, ac postremo sufficiens iam clementum consecuta erupisse ab il-
la colluue uarias has animalium formas. Quorum calidiora leuio-
raque ad altiora loca exiisse uolucrum appellatione nuncupata, sic-
ciora uero ac grauiora serpentibus ac terrenis connumerata, eodem
quoque modo humidiora in consentaneum sibi ipsi locum conflu-
xisse aquatica nuncupata, & sic animalium diuersa genera produ-
cta fuisse. Terram uero postquam magis Sole ac uentis induruit, ni-
hil ex perfectioribus producere posse, ac ideo ex mutua sexuum
coniunctione perfectiora generantur. Hanc rem ita se habuisse tra-
gicus etiam Euripides Anaxagoræ physici auditor in fabula, quam
Menalipem nominat, his uerbis testatur. Vna coelorum olim ac ter-
ra forma, sed separatio cuncta in lucē tulit, uolucres ac feras simul,
arbores generaue natantium mortaliumque genus. Hæc de rerum
origine prima a prisca accepimus. Cum igitur diuersis uariisque in
partibus orbis terrarum ita producti sint homines, non iniuria una
eademque uti lingua nequiuertunt, cum aliter alibi uocabula re-
bus imposta sint, & primos quidem homines nulla re utili aut ar-
te adhuc ad uiuendum inuenta fertur laboriose uitam egisse nu-
dos absque tegmine atque tecto, qua de re multos frigore atque
æstu, nonnulli etiam inedia periere passim. Sed paulatim experien-
tia rerum docente, ad spelæa hyeme refugere, fruges deponere di-
dicerunt, igne deinde adinuento, artes quoque ad uiuendum ne-
cessariæ, indigentia & usu hominibus duce ac principe sunt exco-
gitata. Hæc nobis ille scriptor Diodorus de origine mundi & prima
hominum uita breuiter retulit. In quibus nulla dei mentio facta ca-
sualis quædam uniuersi productio enarratur, quibus congrua om-
nes ferme Gentiliū philosophi conscripserunt. Quorum opiniones si
diligenter

16 DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

diligenter inspexeris, a uanis quibusdam fatuisque coniecturis profectas inuenies. Quod ut facilius facere possis, a Plutarcho tractas, tibi ante oculos ponam. Tu autem attentè diuersitatem eorum tecum considera.

Diuersa de substantia mundi philosophorum opiniones

CAPVT. V.

Thaleta ferunt primum omnium principium rerum aquam posuisse, ex ipsa cuncta esse, ac in ipsam demum deuenire arbitratur. Post eum Anaximandrum Thaletis sodalem ipsum infinitum rerum omnium generationis atque corruptionis causam dixisse. Nam ex ipso ait coelos segregatos ceterosque mundos numero infinitos, corruptionem uero & generationem multo prius ex infinitis arbitratur saeculis in se ipsis reuolutis. Hic cylindri formae esse terram asserit, tantaque profunditatis, ut ad latitudinem profunditas tertia pars inueniatur. Ait praeterea spermaticas uires ex sempiterno calido ac frigido in origine huius mundi densas fuisse, ac aliqua ex flammae pila aere hoc circumuoluta, ut testatur eleus diruta, & in quosdam circulos explicata, Solem ac Stellas constitui. Ad haec hominem primo ab alijs animalibus natum, nam alia inquit uidemus cito postea quam nata sunt ad propria pabula per se uenire, hominem vero diuurna egere lactatione. Quare nisi in primis initijs ab alijs natus, aliorum nomine secutus fuisset, nunquam educari potuisset. Hec Anaximander. Anaximenes autem principium rerum aera opinatur, quem genere infinitum, qualitatibus finitum ait, cuius condensatione ac rarefactione cuncta gigni arbitratur. Motum uero ab aeterno esse dicit, terram ex aere condensato, primum omnium factam latam magis, idcirco non absque ratione super aera contineri. Solem uero ac lunam ceterasque stellas a terra ortum habere. Itaque Solem terram esse ait uelocitate motus caliditate affecutum. Xenophanes colophonius nouum quoddam iter, praeter praedictos sibi fabricatus, nec generationem rerum, nec corruptionem ullam esse contendit, esse namque simile quicquid est. Nam si aliquid inquit gignere uer, id non fuisse antea necesse est, quod autem non est, id gigni non posse. Nam neque non ens facere aliquid, neque a non ente fieri quicquam posse. Asserit autem sensus omnes falsos

fallos esse, rationem quoque una cum sensibus uidetur abijcere, terram uero continue aquis delatam, paulatim in maria longo tempore abituram censet, Solem atque alias stellas a nubibus gigni. Parmenides Eleata Xenophanis auditor atque amicus, primum Xenophanem, deinde oppositam quandam uiam secutus est, sempiternum enim atque immobile censet esse uniuersum, quod est Ens secundum ueritatem rerum, Solem enim esse simplex & intrepidum atque ingenuum. Generationem uero eorum esse, quae falsa aestimatione uidentur esse, cum non sint. Nam sensus se mouendos a ueritate putat, affirmat enim siquid est praeter ens id esse non ens. Non ens autem non esse in rebus, & sic ens ingenitum sibi relinquitur, terram uero densioris aeris defluxu factam arbitratur. Democritus Abderita infinitum dixit esse uniuersum, quoniam a nullo creatum, immutabile etiam esse. Eorum uero quae nunc gignuntur nullum habere principium, sed ex infinito tempore cuncta simpliciter quae sunt, quae fuerunt, quaeque futura sunt, necessitate praedestinata fuisse. Solis ac Lunae generationem propriam, separatamque ab alijs esse dicit, naturamque ipsorum, nec calidam nec splendidam fuisse, sed contra generationis suae naturae similem. Sed postea cum maior orbis solaris factus esset, ignem in ipso fuisse intrusum. Epicurus Neoclis, Atheniensis filius, maiestati deorum detrahere conatur, nec aliquid ex non ente fieri asserit, ac semper uniuersum sic se habuisse. neque aliquid noui fieri, praeter id, quod tempore infinito iam factum est, corpusque esse uniuersum non solum immutabile, uerumetsiam infinitum, finem bonorum uoluptatem statuit. Aristippus Cyrenaicus, uoluptatem bonorum, dolorum malorum finem constituit. Ceteras scientias excludit, illud solum esse utile putans, ut queras, siquid domi mali, aut boni tibi contingit. Empedocles Agrigentinus, elementa quattuor ponit, ignem, aquam, aera, terram, quorum causam amicitiam & litem, ac a prima elementorum complexione segregatum, aera circumfusum fuisse contedit, post quem ignem erupisse, cumque alium locum non reperiret, sursum a frigore aeris repulsum. Circa terram autem duos circumferri dimidiatos orbis, alterum ex igne totum, alterum ex aere maxime, ac ex igne admodum exiguo, & illum diem, hunc noctem esse putat, initium uero noctis, a die

b propter

propter impetum ignis, solent natura non esse ignem, sed ignis re/
percuSSIONem ei similem, quam ab aquis fieri cernimus, Lunam ex
relicto ab igne aere congelato sicut grandis congelatur per se factam
lucem a sole recipere, mentem non in capite nec in pectore, sed in san-
guine disseminata esse, ac illis partibus homines magis sentire, qui-
bus plus mentis inest. Metrodorus Chius, sempiternum esse uni-
uersum ait, nam si factum esset a non ente. Infinitum etiam, quonia
sempiternum, cum non habeat principium unde incipiat, nec exitum
quo terminetur. Immobile quoque esse ait, quoniam moueri non pos-
sit quod non transeat, transire autem necesse est, aut in plenum, aut
in uacuum, quorum alterum non est, in alterum transitus fieri non
potest. Ex aethere autem fieri nubes densatione, inde aquam quae ad
Solem decurrens extinguit ipsum, qui rarefactus rursus accendi-
tur, Solem siccitate constipatum, ex aqua splendida stellas efficere,
diem etiam ac noctem inde fieri, quot Sol extinguitur, atque incen-
datur, Eclipsim quoque extinctione fieri. Diogenes Apolloniata,
elementum aera ponit, omnia moueri dicit, mundos infinitos esse/
rit, quot factos esse arbitratur uniuersi motu, quod huc atque illuc la-
tum, ac alibi rarefactum, alibi constipatum, ubi forte constipatum
fuit, ibi globum factum & mundum, in quo quae leuiores sunt, supe-
riora petierunt. Haec Plutarchus, quae omnia Socrates quoque uir
ille illius furoris, atque infaniae plena putat, siquidem fide dignus
Xenophon testis est, qui sic de ipso in libro de Socratis, memorabili-
bus dictis scripsit. Nemo autem unquam Socratem impium quiddam
& irreligiosum, aut facere uidit, aut dicere audiuit. Non enim de na-
tura rerum, neque de altioribus sublimioribusque rebus, ut plurimi fa-
ciunt, disputabat, nec considerare unquam uoluit, quoniam modo quaeque
necessitatis serie, haec moles quam mundum Sophistae appellant, aut sin-
gula caelestium corpora facta sunt, sed eos qui assidua cura atque stu-
dio haec tractant, stolidos uanosque homines esse ostendebat. Et pau-
lum post haec, Valde autem mirabat, quod non potuerunt intelligere,
non posse homines haec adinuenire, cuius non paruum signum est,
quot qui maxime harum rerum scientiam profitentur, quique ceteris sapi-
entiores uidentur non eadem sed pugnantia dicunt adinuenire. Sed
haec quidem Socrates (ut Xenophon testatur) quibus consona in libro
de anima,

de anima, ipsi Socrati orationem attribuens, Plato conscripsit. Nam ego (inquit) o Cebes, cum iunior essem, quam mirabili exarsi cupiditate eius sapientiae, quam naturalem sapientiam appellant. Praeclarum enim mihi uidebatur causas rerum scire, cur singula quoque modo gignantur atque corrumpantur, & cur sint atque permaneant, ac sepe numero me ipsum huc & illuc uersabam, talia diligenter considerans. Num postea quam frigidum & calidum ad putredinem quamdam (ut quidam aiunt) peruenierint, tunc animalia concreantur? Et utrum sanguis est, quo audiendi, uidendi, olfaciendique sensus, nobis praestantur, quibus quidem sensibus, memoria conflatur atque opinio. Ex memoria porro atque opinione, cum tranquillitatem in his acciperint, originem scientiae prosilire, rursusque horum ipsorum corruptiones excogitando, sic ad hanc considerationem nihil ipsi ineptior iussus sum, ut nihil supra, cuius rei signum tibi sufficiens afferam, nam ex hac consideratione, uel ipsa quae prius plane sciebam, ut tamen mihi, quam ceteris uidebar dedidici, sic tardior uel caecus omnino factus sum. Haec Socrates, dicitur apud omnes Graecos clarissimus. Quare si huic tanto, tamque praestantissimo philosopho, amentia uisita est dictorum de natura uirorum doctrina, iure nos quoque impietatem illorum omnium recusamus, praesertim cum errores de multitudine deorum sui, ab his quae de natura dixerit non sint alieni, quod loco suo ostendemus, ubi docebimus, Anaxagoram primum Graecorum intellectum rebus instituisse. Nunc uero ad Diodorum traesamus, ac ipsum de prima hominum Theologia scribentem audiamus.

Diodori uerba, qui prisca homines Solem & Lunam colebant, & quod nec idola, nec daemones nouerant. CAP. VI.

AEgyptios ferunt primos omnium oculos, cum in coelum sustulissent motum, ordinem, & quantitates caelestium corporum admiratos, Solem & Lunam deos putasse, ac Solem quidem Osirim, Lunam Isim nuncupasse, a proprietate quadam inditis sibi nominibus. Nam si quis ad latinam linguam uerba transferat, multioculus Osiris dici potest, neque id ab re, radios enim suos quasi multos rebus immittit, oculos, quibus omnia perspicit, ut etiam Poeta dicit, Sol qui terrarum flaminis opera omnia lustras, quamuis nonnulli Graecorum poetae Dionysium esse Osirim con-

b ij fingat

fingant, Syrium quoque ipsum tanquam nomen de nomine ductum
 sit, appellatum existimant. Hinc Eumolpus in Bacchicis carminibus,
 igni oculum radijs Dionysium nuncupat, & Orpheus splendoris au-
 ctorem Dionysium. Isim uero latine, Priscam dicere possumus, Lu-
 ne hoc nomine indito, quoniam sempiterna priscaque sit, cui cornua
 depingunt, uel quia cum Alinoides sit, cornuta uideatur, uel quod
 Isos ei apud aegyptios sit, dedicata, quibus, ut Porphyrius asserit in
 libro quem aduersus edentes carnes conscripsit, non sanguinem aut
 nidorem offerebant, sed fruges terrae, quas etiam ipsas quasi deos
 adorabant. Miserationem uero, lachrymas atque fletum germinibus
 terrae deflorescentibus offerebant. Similiter primitiae animalium,
 ex terra generationi ei, etiam quae ex conuentu sexuum est, morti
 quoque animalium eodem modo, quod adorationis genus ex animi
 profectum ignauia infirmitati eorum erat accommodatur. Sacra
 igitur regione Assulo habitata, ibi primum ab hominibus sacra cae-
 lestibus oblata sunt, non myrrhae, non casiae, aut croci primitiae, ne
 haec longe postea fuerunt inuenta, sed herbam uiridem quasi produ-
 ctuam terrae uirium primitias, manibus offerentes dijs offerebant,
 arbores enim antea quam animalia terra produxit, herbas autem multo
 priusquam arbores. Ex herbis ergo integras quasdam sumentes cum
 folijs, radicibus, ac fructu partes simul concremabant, & hac exhala-
 tione, ac fumo caelestibus litabant, ignem quoque inextinctum in tem-
 plis seruabant, tanquam caelestibus simillimum. Ab hac autem ex-
 halatione, quam graeci thymiasin dicunt, thysia quoque quam sacrifi-
 cium latine appellamus, apud graecos antiquitus dicta est. Nunc ue-
 ro non recte capimus thysiam illam cultum appellantes, qui sangui-
 ne celebratur, & post pauca. Multo autem postea iniquitate homi-
 num foeditissimus sanguis, atque hostiarum mos introductus est, cru-
 delitatis plenus occisis animalibus, & eorum sanguine aris deorum
 imbutis. Haec Porphyrius. Plato autem in Cratillo sic scribit ad uer-
 bum. Videntur mihi primi graecorum eos solummodo deos putasse,
 quos etiam nunc multi ex Barbaris colunt, Solem uidelicet atque
 Lunam, Tellurem, Stellas, ac coelum. Nam cum ipsa cerneret thein
 semper, hoc est, currere atque reuolui, ab hac ipsius thein natura, id est,
 deos appellauerunt. Haec Plato. Verum quod primi atque antiquissimi
 hominum,

hominum, nec templorum molibus, nec simulachrorum dedicationibus operam dabant. quippe qui nec pingere, nec fingere, aut exalare, sed nec ædificare, adhuc sciebant. unusquisque facile cogitatione per seipsum assequi potest. Quod etiam nulla deorum atque heroum Iouis, Saturni, Neptuni, Apollinis, Mineræ, Iunonis, Dionysij, Herculis mentio apud illos erat, sed nec aliorum quorum nomina modo Græcorum ac Barbarorum aures multitudine obtundunt. Præterea quod nec dæmon quisquam, probus aut improbus admiratio ne habebatur, sed sola cælestia, ut dii non uictimarum cædibus, sed herbarum fumis colebantur, non argumentis nostris, sed suis testibus partim ex iam dictis, partim ex his quæ dicentur facile comprobatur, quod & sacre scripturæ inuolabili patet authoritate, quæ a cæteris hominibus cælestia corpora dicit deorum nomine adorata fuisse. Solis uero hebræis unius ac ueri dei & creatoris omnium fidem, cultum, & pietatem attribuit, quibus omnibus apertissime liquet non fuisse apud priscos uel Græcos uel Barbaros, simulachrorum dedicatiões, aut deorum deorumve Genealogiam, aut dæmonum, ac spirituum inuocationes, aut turpem heroum theologiam, sed ad hæc omnia quoque ipsa deorum, tam marium quam foeminarum postea inuenta, hæc omnia nihil istius nugatoriae, superstitionisque gentes omnes occupauit, antiquissimis temporibus fuisse ostendunt. Quare nemo dubitare potest hominum esse hos deos, excogitationes & confictas mortalium fabulas, imo uero improborum ac sceleratorum artificia, quibus cupiditates suas assequi possent, ut sacratissimus etiam sermo apud nos dicit, Initium fornicationis idolorum inuentio, gentilium igitur omnium error, quo deorum multitudinem esse falso crediderunt, a Phœnicibus atque Aegyptijs incipiens, & ab his cæteros hominem, ac ipsos quoque Græcos aggressus, multis sæculis postea orbem inuadit, ut ipsorum Phœnicum testatur historia, quam Sachoniatho uir priscus, quem uel ante Troiana tempora floruisse dicunt, Phœnicum lingua exquisitissime conscripsit, traduxit autem in græcum Philo non hebræus, sed Biblius, quos magnis laudibus Porphyrius in quarto eorum, quos aduersus nos liberos euomit, his uerbis decorauit. Narrat autem Iudæorum historiam uerissime, quoniam & locorum, & uirorum nomina ita ponit,

b in ut ipsi

ut ipsi Sachoniatho Berutius, qui eorum regum omnium monumēta, ab Hieromobalio dei leui asserit habuisse, quam quidem historiam Belbalo Berutorum inscripsit regi, cui propter ueritatem historiam, quam gratissimus fertur fuisse. Is Sachoniatho, Phœnicum etiam historiam/partim a singularium urbium annalibus, partim a libris sacris qui dedicari solebant, solerti collegit ingenio, quem nō multo post Mosē, Semiramidos fuisse temporibus, scriptum est. Hunc uirum Philo Biblius in græcam linguā exactissima cura traduxit. His uerbis Porphyrius ueritatem ac antiquitatem Sachoniathonis historiam testatur, in qua non creator omnium, nec cælestia corpora, sed mortales uiri, nec probi, quos saltem propter uirtutem admirentur, sed cælesti nefandorumq; morum Phœnicum Aegyptiorum dii fuisse narrantur. Isti uidelicet ipsi, qui etiam nunc apud omnes gentes, quasi dii immortales honoribus coluntur diuinis. Sed tēpus est iam illos ipsos, audire Philo Biblius in exordio statim totius negocii Sachoniathonis quod in nouē libros partitus est. Hæc de auctore suo ad uerbum dicit. Sachoniatio uir peritissimus atque curiosissimus fuit. Is cum nihil omnium quæ ab initio facta sunt, memoratu digna, ignorasse uideatur, diligentius tamen quàm cætera ea quæ sciuit, quæ Taautus excogitauit, non enim latebat ipsum, quod primus omnium mortalium Taautus literas adinuenit, & res memorabiles ausus est æternitati cōmendare, quem aegyptij Thoyth, Alexandrenses Thoth, Græci Mercurium appellarunt. Paulo deinde post hæc accusauit iuniores, quod ea quæ de dijs fabulose dici uideantur, uel allegorice ad naturam, uel tropologice ad mores studēt reducere non reducēda, his uerbis. Iuniores sacrarum rerum interpretes, res gestas repellentes fabulas, fabularq; allegorias excogitarunt, quas rebus naturalibus imponētes mysteria cū tāta obscuritate induxerunt, ut nemo facile ueritatē rerum possit perspicere. Verum prisca, ac præcipue Phœnices atq; aegyptij, quos cæteri sunt imitati, si qui uitam aliqua re inuenta, excoluerunt eos benefactores cōmunesque patronos putantes, quasi deos adorabant, quibus statuas ac simulachra, templa quoque statuentes, naturalium etiam deorum nomina imponebant. Naturales autem deos, Solem ac Lunam, cæteras tam erraticas, quam non erraticas stellas & elemēta, una cum

istis putabant, Ita deos, alios mortales, alios immortales dicebant. His sic expositis, Phœnicum deinceps theologiam secundum Sathonem, Biblius Philo sic exposuit.

De phœnicum theologia.

CAPVT VII.

Phœnicum theologia principium rerum omnium tenebrorum, ac spiritalem aerem esse affirmat, aut aeris tenebrosi spiritum. & præterea chaos turbidum omni luce priuatum, hæc infinita esse, atque interminata. Verum quando spiritus sua principia concupiuit, facta est complexio atque connexus, qui Cupido appellatur, qui que creationis rerum omnium principium est. spiritus autem suum non nouit creationem, sed ex eius connexu factum est moth, quod limum dicere latine possumus, alij aquose mixturæ putredinem, ex qua semina creaturarum omnium & generatio prodit, ac in primis animalia sensu arcencia, ex quibus facta sunt animalia intellectualia, quæ nuncupantur thophasunin, id est, cœli inspectores, in figuram ouis confirmata. Moth autem effulsi Sol, & Luna, stellæ, ac astra magna. Fœtus mundi origo apud eos creditur, qua deorum aperte religio contemnitur, sed uideamus quomodo cætera mirabilis illa theologia constituit. Aere igitur inquit & mari, igneum uenti emittentes splendorem, simul cum terra, ac nubes facti, & maxime de cœlo effusiones. Segregatis itaque cunctis, atque a suo loco Solis calore depulsis, rursus in aere corruentia, suo conflictu tonitrua, & fulgura effecerunt, quo sonitu animalia ex limo, quasi ex somno prosluerunt, eruperuntque tam ex terra, quam ex mari mas & fœmina, his addit. Hæc in libris Taauti, de origine mundi conscripta reperimus, quæ ille ingenio ac cura inuenit, nosque illuminauit. deinde uentorum nominibus ordineque ante oculos posito, post pauca infert. Hi primus terræ fœtus, quibus & ipsi, & qui ante ipsos fuerunt, & post eos uitam trahebant, deos putantes adorabant, & infusiones ac fumigationes eis faciebant, qui adorationis modus, suæ infirmitati ac ignauitæ animi congruebat. Post hæc ait ex uento Colpia nuncupato, & muliere Baau, quod nocte significare interpretat, natos fuisse seculum ac primogenitum uiros mortales, ita noiatus, & a saculo primum ex arboribus alimenta homi-

hominibus esse reperta, ex his uero natos genus ac generationem dictos, Pnoenicum habitasse. æstu autē factio, palmas ad solem sustulisse, quem deum putabant/Bezlamē uocante, id est, coeli dominū, quem græci Iouem uocant. Incusat deinde græcos, quasi erroribus ductos his uerbis. Non enim temere, multis hæc nominibus distincta sunt, sed secundum susceptas res, nomina indita fuerunt. quæ genus græcorum ignorans, longe aliter intellexit, ambiguitate interpretationis confusum. Addit deinde a genere seculi, & Protogoni mortales filios procreatos, quorum nomina lux, flamma ignis, ex constrictione lignorum ignem reperisse, ac usum eius docuisse, a quibus uasto corpore, natos filios asserit, quorum nomina montibus ubi habitauerunt imposta, Cassio scilicet libano atq; impudico, hi quibuscunq; obuiam fierent, commiscebantur. Tabernacula excogitata refert ab istis ex cannis, folijs, atq; papyro, factiose quoque aduersus fratrem Vsonem eos uixisse, qui corporibus tegmina primus ex pellibus ferinis coisecit, magna uero imbrium præcipitata flantibus uentis, atq; coruscantibus undiq; fulguribus, syluas apud Tyrum concrematas. Hunc Vsonem arboribus amputatis, ambustisque primum cum his mare ingredi ausum fuisse, simulachraque duo igni ac uento erexisse, quæ adorabat sanguine ferarum perfundens, his omnibus cum naturæ concessissent, uirgas ac statuas a posteris cōsecratas/annuasq; celebritates statutas. Longe autem post, genus alti coelorum ueneratorem & piscatorem natos, piscationē & uenationem inuenisse, ex his natos duos alios, qui ferrum ferricq; usum inuenerūt, quorum alterum Chusora uocatum cantibus magicis & huiusmodi ꝑbis plurimum ualuisse. Hi domibus porticus addiderunt, & circūitus & camēras ex his, piscatores & uenatores, & qui Titanes appellantur fuisse. Ex his etiam Amynum atq; Magum, qui greges fecerunt, & magalia construxerunt. Ex his etiam Misora & Selech, id est uita, tenuem atq; iustum, isti salem usumq; eius inuenerūt, a Misore Taautum fuisse natum, qui primus elementa literarū cōscripsit, quem Aegyptij Thoor, Alexandrenses Thooth, Græci Mercurium uocant. A sedech Dioscuros natos, aut Gabis, aut Cirbantes, aut Samotrachas, qui primi naues construxerunt, quorum nati herbarum uires & cantus ad medicinam inueniunt.

runt. Ea tēpestate natum Elium, qui altissimus fuit cognominatus, & mulierem Beruth uocitaram, hos in Biblio habitasse, hi genuerunt Terrenum, aut indigenam, cui Cælus postea cognomen fuit. a cuius nomine, mira uarietate formosissimi supremum corpus cœlum fuisse appellatum. huic ab eisdem temporibus, nata soror, terra appellata, cui etiam propter formā terrā cognominis facta, hi patri altissimo, a bestijs dilaniato sacra & cerimonias, ut deo instituerūt. Ita patris regnum Cælus possidens terram, sororem in matrimonium duxit, quæ sibi quattuor filios peperit. Illum, quem & Saturnum dicunt, Bætulum, Dogana, qui & frumentarius appellatur, ac postremo Atlanta. Habuit etiam alios liberos Cælus, ex multis sibi uxoribus natos, quam rem adeo ægre tulit, ut Cœli diuortio uti uoluerit. Cælus tamē ab ea abstinens, quodcumq; uolebat, uī ei appropinquabat, & indignatione incēsus, filios ab ea sibi procreatos, neci tradere conabatur, qua ex re cœcta terra, socios sibi ac adiutores, ad defendendos natos cōciuit. Interea Saturnus, cum in uirum euasisset Mercurij ter maximī, qui eius, scriba fuit auxilio usus, ad defensionem matris, patrem ulciscitur. Saturni deinde, liberi fuerunt Proserpina & Minerua, quorum prima uirgo obiit. Mineruæ autē atq; Mercurij, nouis artibus hastam & falcem ferreas Saturnus fabricatus est. Demū Mercurius, artibus magicis Saturnios milites instruxit, commissum aduersus Cœlum, pro terra prælium, fuis, fugatisq; copijs, regnum suscepit. Ea in pugna, inter alios quædam Cœli coniunx ei admodum dilecta, capta fuisse fertur, quam Euagoni Saturnus in matrimonium dedit, apud quē partu leuauit uentrem, & uocauit, quod peperit Demaroum. His ita gestis, ædes suos mœnibus Saturnus cinxit, urbemq; condidit primam Biblum, a Phœnicibus nominatam. Atlanti uero fratri suspecto, Mercurij consilio in profundo depulso, foueā aggeris superinicit. His cōporibus, Dioscurorum posteri nauigia fabricati nauigabant, tempestatibusque ad Cassium montem eiectioni, templum ibi condiderunt. Deinde nō longo transacto tempore, Cælus exulans, filiam suam Ascarten forma & uirginitate florentem, cum duabus sororibus Rhæa & Dione, quasi suspectas, ad interficiendum dolo Saturnum emisit, sed varijs modis allectas, Saturnus matrimonio sibi sorores coniunxit. Ea re

c cognita,

25 DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

cognita, Caelus Fato Pulchritudine alijsq; socijs auctus, in Saturnū
 insurgit, Quas uidelicet Fatum & Pulchritudinē similiter allectas,
 ad se Saturnus attraxit, Recepit autem ab Aescarte Saturnus nō pau-
 cos filios, quorum iunior continuo simul atq; in lucem editus fuit,
 in deos abiit. Clari uero fuerunt Amor atque Cupido. Dago autē
 frumenta inuenit atq; aratrum, ac ideo Iuppiter aratrius nuncupa-
 tus est. Selech autem, id est iusto, una titanidum nupta, Aesculapi-
 um enixa est. Præterea Saturno interea tres filij nati. Saturnus patri
 cognominis, Iuppiter Belus, & Apollō, tunc etiā nati sunt Pontus,
 Typhō, Nereus. Pontī pater a ponto, Neptunus pcreatus & Sido,
 cuius ab ore sonora sua uissimāq; uox profluebat. Hęc prima hym-
 nos carminibus cōposuit. A Demaroonte Melchatus, qui & Her-
 cules uocatur, natus. Tunc Caelus Demaroonte sibi socio atq; ami-
 co Ponto, bellū infert, sed uictus a ponto Demaroon, uouit pro fu-
 ga, uotumq; persoluit. Post trigintaduos autem annos regni sui, Sa-
 turnus insidijs Cælum patrem prope fontes fluentaq; in ualle qua-
 dam insidijs locatis, cepit, & uirilīa membra abrafit, unde sacer san-
 guis in fontes fluentaq; stillauit, quī locus ad hęc usq; tēpora mon-
 stratur. Hęc sunt Saturni gesta, hęc a gentibus prædicata tempora,
 hęc aurea illa Saturnia regna, hęc beatificata illa priscorū felicitas.
 Sed redeamus ad nobilem istum Theologum, uideamusque quid
 postea factum dicit. Aescarte autem inquit m̄xima/summaque, ac
 Iuppiter & Demaroon, & Adolus deorum princeps, Saturni iussu
 regnum gubernabant. Imposuit autem Aescarte capiti suo regali in-
 signe tauri caput, cumque orbem terrarum circūiret, repperit forte
 Aeropetem, quem in Tyriam sacratam insulam adductum conse-
 crauit. Saturno autem quattuor oculos in signe regale composuit,
 quorū duos in anterioribus, duos in posterioribus partibus corpo-
 ris collocauit, qui uicissim contracti quiescebant. Alas quoq; in hu-
 meris quattuor fixis, duas p̄ntensas, quasi uolaret, duas remissas, qua-
 si staret, significabatur autem ipsum dormientem uidere, & uigilan-
 tem dormire. Similiter quoq; Pallas quiescentem uolare, & uolantē
 quiescere. Cæteris etiā deis duas fecit alas in humeris, quasi Satur-
 no conuolarent. Ipsi p̄terea Saturno, duas in capite alas locauit, unā
 propter principatum mentis, alteram propter sensum. Cum x̄o Sa-
 turnus

urnus

turus austru regioes petiisset, uniuersam Aegyptum deo Taauto largitur, ipsum ibi regem constituit. Hæc omnia a septem dicit Sedech filijs Cabijs appellatis, & ab Octauo ipsorū fratre Aesculapio, uti eis Taautus deus præcepit conscripta fuisse, q̄ Thaionis filius omnium primus, apud Phœnices deorum interpres allegorice ad naturam accommodauit, tradiditq̄ posteris, quasi orgia quædã atque mysteria. Taautus autē, quem ægyptij Thoth appellant, sapientiã Phœnicum præstans, primus religionem deorū ab ignorantia uulgari in dignitatem doctrinæ reduxit, quem post multa tēpora deus Surnobolus ac Thurro, quæ dicta est Chysartis secuti, abdita Taauti Theologiam & allegorijs obtrusam, in lucem protraxerunt, & post aliqua dicit morem prisca, in magnis calamitatibus atq̄ periculis fuisse, ut ciuitatis aut gentis princeps dilectissimum ex filijs uiciscenti dæmoni, quasi redemptionis p̄m̄ium traderet. & sic traditū mystice iugularet. Cum itaq̄ Saturnus rex regionis, quam phœnices Israelem uocant, qui postea quam hōminem exiuit, ad Saturni stellam adductus est, ab Anobreth nympha unicum haberet atque charissimum filium Leuda re ipsa dictum, sic enim etiã nunc Phœnices unicum filium appellant, q̄a maximo atq̄ periculosissimo bello ciuitas præmebatur, regio indutum ornatu, super constructam ad hæc preparatamq̄ aram immolauit. Hic iste Philo Biblius, uide quæ a Sachoniathonis traducta elemētis, de serpentibus ac fētis uenosis dicit, quæ usum ad uitã nullum, pestem ꝑo & interitum uenoso mōrsu hominibus inferunt. Scribit igit̄ ad uerbum sic, Draconum naturam atq̄ serpentum, ipse Taautus diuinam putauit, & post ipsum etiã Phœnices atq̄ ægyptij, spiritualissimū eam animal omnium est & igneum. Nam spiritu absq̄ manuum aut pedum, & omnino alicuius organi exterioris argumēto, ut cætera uidemus animalia ferri, eximiã celeritatē assequit, uariasq̄ figuras & formas gradiens, inuoluto reuolutoq̄, ad quã uult celeritatē, gressu facillime p̄stat. Longeuū etiã est, nec solum senectam cum pelle deponēs, reiuuencit, sed crescit, etiã in adolescentia redūm, cumq̄ determinatos adimpleuerit terminos, in se ipm̄ reuolutū rursus reuirefcit, qūis semper minus, ita nisi percussus intereat, uix naturali, nec cōficitur, sed Phœnices dæmonem felicem, ægyptij uero eneth

c. ij. appel/

appellarunt, cui accipitris caput apponunt propter actiuitatem accipitris singulari. idcirco Epies, quæ summum deorum interpretem egyptij putarunt, sacrarum literarum scriba, cuius libros Arius in græcam linguam traduxit, allegorice hoc tradēs ad uerbum ait, Diuinissimum animal serpens, & accipitris habens caput, ualde iocundum est, id si palpebras erigebat, luce primogenitam omnem suam regionem replebat. cum uero clausos retinebat oculos, tenebrae fundebatur. Hinc significare uoluit Epies, igneam esse naturam eius a Phœnicibus. Pherecydes quoque, principia perdoctus, diuinitus de deo quem ophonea græce uocauit, latine serpentem dicere possumus, & de offionidibus mirum in modum diseruit. de quibus alio loco dicemus. Verum egyptij, uniuersum depingentes mundum, hac ipsa inducti sententia, inter circulum aerum igneumque in superficie circumfusum, serpentis accipitri formis figuram extendunt, ut sit theta græce, literæ figura consimilis, magnitudinē mundi, ac formam per circulum significantes, per serpentem uero, qui in circuli medio positus est, bonum daemona conseruatorem omnium, cuius uirtute mundus contineatur ostēdentes. Sed Zoroastres quoque magus, in libro sacro, in quo res persicas collegit, hæc ad uerbum scribit. Deus caput accipitris habet, is incorruptibilium primus est, sempiternus, ingenitus, expers partium, sibi ipsi simillimus, bonorum omnium auriga, munera non expectans, optimus, prudentissimus, pater iuris, sine doctrina iustitiam perdoctus, natura perfectus, sapiens, sacræ naturæ unicus inuentor. Ideo similiter serpentibus, ut cæteris dijs immolabant deos maximos, ac principes totius arbitrantes.

EVSEBII PAMPHILI LIBER SECVNDVS.

Sed Phœnicum theologiam, iam per auctores suos exposuimus, quam omnino ut pestiferam futuriendam, & sanitatem tantæ insaniam quærendam salutare prædicat euangelium, quod autem non fabulæ dictæ sunt, aut poetarum figmenta, altius quiddam quasi nucleum contegentia, sed sapientum priscorum & theologorum, ut gentes dicerent uera certaque testimonia, cunctis antiquiora poetis, inde patet, quod usque ad nostram memoriam
in phœ-